

міцному засвоєнню літературних норм на всіх рівнях мови, розвитку інтонаційної бази, логічного мислення, закономірностей текстотворення, підносить рівень філологічної освіти в школі, та в цілому її гуманітаризації і гуманізації.

Вимоги до сучасного випускника школи підвищились. Він має бути інформованим, гнучким, самостійно мислячим, комунікабельним та ін. У значній мірі формувати такі якості допомагає і робота з текстом, яка наближує учня до життя, будить його живу думку, розширює кругозір, зумовлює його інтелектуальний, моральний, естетичний розвиток. І тому робота з текстом має проводитись не лише на уроках (мови, літератури та всіх інших). Оскільки ми живемо у світі текстів, бажано створювати в школі спеціально організоване, структуроване мовне середовище: корпус текстів – газети, виступи, робота аудіовізуальних засобів, сценарії свят, оформлення школи і кабінетів, співпраця з майстрами слова, конкурси, тематичні вечори, науково-практичні конференції тощо.

На методика роботи з текстом варто звертати увагу і в процесі підготовки вчителів-словесників. Крім лекційних і практичних занять з методики викладання мови і літератури, доцільними були б спецкурси і спецсемінари, факультативи, творчі роботи студентів, присвячені питанням роботи з текстом.

І якщо прислухатись до думки психологів, що “сила любой личности в ее деятельности, но не в делании чего-нибудь, а в деятельности, дающей выход эмоциям, чувству, позволяющей проявить волю, выразить свои подлинные мысли и чувства, и только в таком случае человек может не только что-то приобрести, но и по-настоящему состояться, стать самим собой” (Э. Фромм), то в цій справі свою позитивну роль також може відіграти комплексний аналіз тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови. – К.: “Радянська школа”, 1986. – 165 с.
2. Валгина Н.С. Теория текста: учебное пособие/ Н.С. Валгина. – Москва: Изд-во МГУП “Мир книги”, 1998. – 210с.
3. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. – Тернопіль: “Підручники і посібники”, 2005. – 415 с.
4. Словник іншомовних слів / За ред. акад. АН УРСР О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії, 1985. – 966 с.
5. Фромм Эрих. Бегство от свободы. Человек для себя / Пер. с англ. Д. Дудинской. – Минск: Попурри, 2000. – С. 322.
6. Науменко А. М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики). – Вінниця, 2005. – 416 с.

УДК 371.13:02: 808.5

О.М. Семеног

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕТНОГРАФІЧНОЇ ПАМ'ЯТКИ

У статті виконано історико-культурний та етнолінгвістичний аналіз етнографічної пам'ятки Григорія Калиновського. Увага акцентується на мові звичаїв гадання, особливостях символіки одягу молодих та іншого весільного інструментарію (рушник, хліб, хустка, мед), весільних побажаннях.

The article is devoted to the historical, cultural and ethnolinguistic analysis of ethnographic sight of Grigory Kalinovskiy. Attention is focused on the language of consuetude of fortune-telling, features of symbolism of clothes of youths and other wedding tools (towel, bread, shawl, honey), weddings wishes.

Справжнім майстром є сьогодні вчитель-словесник, котрий має відповідні мотивації, прагнення до набуття знань про духовну культуру, психологію народу, має фундаментальні

знання мови і літератури в поєднанні з традиціями національного виховання, викладає українську мову як національно-культурний феномен, уміє охарактеризувати учням складні етномовні явища, тобто володіє етнолінгводидактичною культурою.

Невід'ємною складовою формування етнолінгводидактичної культури в умовах вищої школи вважаємо роботу студентів з текстом фольклору, міфології, художньої літератури, “живої” народної мови. Важливою ділянкою етнолінгвістичної роботи є також опрацювання фондів краєзнавчих музеїв та етнографічних праць місцевих етнографів (зокрема, Сумщини) І.Абрамова, М.Маркевича, П.Куліша, П.Шафонського, Г.Калиновського. Працюючи з текстом, визначаємо його історико-соціальну основу з урахуванням тієї епохи, коли було написано цей твір, представляємо лінгвістичну оцінку тексту, характеризуємо функції мовних одиниць, їх ідейно-тематичне значення, естетичне забарвлення [5: 74]. Аналіз національно-культурних компонентів на основі мово-, українознавчих словників дає можливість глибше зрозуміти, розкрити смисловий діапазон слова, лексичні засоби виразності, пізнати скарби рідної мови.

Проблеми взаємодії мови, культури і світобачення українців, їх трансформування у шкільному навчанні розглядають О.Потапенко, Н. Голуб, Т.Коршун, Т. Левченко, В.Дороз, Р.Дружененко. Разом із тим питання виховного потенціалу етнолінгвістики, етнолінгвістичного аналізу етнографічних праць як ефективного умови формування етнолінгводидактичної культури майбутнього вчителя української мови у процесі фахової підготовки залишаються мало дослідженими. Мета статті – виконати історико-культурний та етнолінгвістичний аналіз етнографічної пам'ятки Г. Калиновського «Опис весільних українських простонародних обрядів», зокрема розглянути особливості мови звичаїв, символіки весільного інструментарію.

Оригінальна пам'ятка весільного обряду Кролевеччини (Сумська область) “Описания свадебных украинских простонародных обрядов, в Малой России и в слободской украинской губернии, також и в великороссийских слободах, населенных малороссиянами, употребляемых, сочиненное Григорием Калиновским в Санктпетербурге в 1777 г.” пізніше перевидавалася кілька разів: в “Архиве историко-юридических сведений, относящихся к России...” (1854 р.), “Харьковском сборнике “(1889 р.). Українською мовою була надрукована лише в 1970 році у виданні Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського “Весілля”. Перекладач унікального документа фольклорист М.Шубравська намагалася максимально зберегти особливості стилю і граматичних норм автора вісімнадцятого століття.

Поява книги про Україну на той період була справою досить дивною і несподіваною. Це був час ліквідації автономії України, знищення Запорізької Січі (1775 р.), і Гетьманщини на Лівобережжі, приєднання до Росії Правобережної України, утвердження царизмом централізаторської політики і феодално-кріпосницької системи, захоплення австрійською монархією після поділу Польщі 1772 р. західноукраїнських земель. За царювання Катерини II на дещо послабився цензурний нагляд, що й дало можливість з'явитися працям, де простежується розуміння етнічної специфіки, етнокультурної своєрідності українського народу.

На заняттях наголошуємо студентам, що обряд весілля завжди був і залишається своєрідним “могутнім кодом національної ментальності” (М.Дмитренко), синтезом багатівікових обрядодій і звичаїв, матріархальних і патріархальних елементів, дохристиянських вірувань, спрямованих на забезпечення міцного шлюбу, здоров'я, заможності молодого подружжя. На жаль, сьогодні народне весілля (і на Кролевеччині також) зазнало значних змін: зменшилася кількість учасників, сюжет обмежився сватанням та власне весіллям, пісні й музика забулися. Причинами такого становища є, зокрема, низький рівень розуміння духовно-морального, естетичного потенціалу традицій, недостатня орієнтація на їх збереження. Усе це зумовлює актуальність розгляду історичної пам'ятки XVIII століття.

Виконувати опис весілля – досить складна справа, вона вимагає багато часу, знань, умінь, терпіння, досвіду, спостережливості записувача. Тому слід віддати належне етнографу Г.Калиновському: в його описі наявні майже всі складові частини українського весілля: сватання, дівич-вечір, вінчання, подарунки батькам і родичам, продаж або викуп молодої, роздача короваю, покриття, комора та ін. Праця багата на символіку посуду, страв, одягу, весільного етикету.

Цікаві записи українського весілля, зроблені Г.-Л. де Бопланом у XVII столітті у книзі “Опис України”, Григорій Калиновський розширив і доповнив регіональними деталями. Французький військовий інженер Гійом де Боплан, характеризуючи весільні звичаї козаків, зазначав: якщо після шлюбної ночі дівчина виявиться нечесною, весь будинок “стає догори ногами”: “б’ють горщики, в яких готували страви, кидають на підлогу глиняні глеки” [1: 65]. Пояснення цьому таке: глиняний посуд символізував жіноче начало, домашнє жіноче господарство, коли ж його розбивали, значить з гіркотою визнавали нечесність дівчини. Крелевецький етнограф, навпаки, вказував, що биття посуду, лав, стільців у хаті молодої (“іноді навіть цілу хату зруйнують” [3: 70]) відбувалося з радості за молоду та її цноту: подружжя собі ще наживе домашній скарб.

В аналізованому описі наявний оригінальний звичай гадання на горщику під час приїзду весільного поїзда до молодої на подвір’ї: “...Виходить назустріч мати у вивернутому кожусі верхи на вилах або кочерзі, тримаючи в руках горщик з водою і вівсом, який вона дає після привітання зятю; а той, узявши його від неї, лле на гриву коню і віддає старшому боярину; боярин, прийнявши від молодого, кидає вбїк, і примічають, якщо розб’ється горщик, то народиться син, а коли вціліє, то дочка” [3: 69]. Подібний звичай зберігався на Лівобережжі до початку ХХ ст. Щоправда, окремі елементи обрядового дійства вже наприкінці ХІХ ст. зазнали суттєвої трансформації. У Гадяцькому повіті на Полтавщині, наприклад, існував такий звичай: з хати молодої виходить “теща з горщатком у руках, а у тому горщаті брага та овес. Горщатко дає в руки молодому, який вибиває з нього денце, виливає брагу з вівсом і подаєть через праве плече бояринові, котрий перекидає горщатко через плече” [2: 118].

Уважаючи, що костюм є важливим джерелом вивчення етнічної історії населення, його соціально-класової структури, естетичних поглядів, Г.Калиновський детально описує одяг молодих. У молодої сорочка з вишитою візерунком горловиною, передом (діалектне пазухою), верхніми частинами рукавів біля зап’ястків, подолом (низом сорочки), сукняна строката спідниця (діал. плахта), *червоні* козлові, з залізними високими підківками чоботи, *червоний* фартух (діал. запаска), декілька разків *червоних* корольків (намисто, що є втіленням мрії про щастя-долю, кохання), хрест мідний. Серед кольорів переважає червоний колір (такий колір був уособленням заможності).

Молодий одягнений у два темно-сірі жупани (це свідчило про заможність власника), у шаровари з того ж сукна, має пояс яскравий вовняний і *червону* сукняну шапку, чорні, намащені дьогтем широкі, багатьма онучами наповнені (передавалися у спадок!), ремінними підв’язками і мідними пряжками стягнуті чоботи (в одному з них лежать дві копійки як символ удачі); на руці в нього мідна обручка, а на поясі на правому боці – хустка, вишита *червоною* заплоччю.

Зазвичай, характерною рисою одягу є практичність, декоративна мальовничість, яка відбиває розвиток ремесла, культуру виробництва матеріалів для одягу, створення різноманітних форм, володіння багатьма видами і техніками опорядження та декорування. Батько одягає на молоду кибалку, або намітку й очіпок, тобто жіночий головний убір і обкладає його червоною стрічкою. Слід зауважити, що кибалку на Крелевеччині виготовляли з конопляного шнурка або скрученого шматка полотна, дерева чи лика чи соломи у вигляді кола, на яке накручувалося волосся.

Серед атрибутів весілля у праці Г.Калиновського фігурують рушник, мідні гроші, хлібні вироби, хустка, курка, мед. За уявленнями жителів Крелевеччини рушник був обличчям оселі українки, мірилом працьовитості, урочистості, символом чистоти почуттів,

вірності. Хустка, саме ними обдаровують родичів, бояр – це символ прихильності, згоди на заміжжя, переходу дівчини у владу чоловіка. Курка, якою пригощають у перший день шанованих гостей на весіллі, несуть до тестя і тещі на другий день весілля, – це символ турботливої вдачі молодого подружжя. Молоді і гості на другий день весілля частуються паточним медом як символом солодкого життя, солодких любовців, здоров'я. Хліб є символом добробуту, святості, пиріжки у формі нагадували півмісяць або серп з різноманітною начинкою – символічна страва росту і благополуччя.

У весільних звичаях жителів Крولهвеччини XVIII ст. наявні були і такі етнографічні деталі, які на сьогодні не збережені: запалювання вогнища на шляху молодих, коли вони йдуть до молодого, що було своєрідним очищенням, оновленням молодої сім'ї; “роззування” молодою молодого при вході в комору, коли той умовно “б'є її халявою по спині і велить дістати з чобота гроші” [3: 71]. Це відгомін звичаїв, описаних ще в Лаврентієвському літописі 1128 року. Становище жінки за цей період докорінно міняється, і вже Г.Боплан описує сватання дівчат до хлопців [1: 66]. Відома роль брата молоді, який оберігав її честь. Це відгомін ще матріархату, коли главою роду була мати, а допомагав у вихованні дітей “бате”, брат матері (в санскриті означає “помічник”).

На весіллі за столом у перший день молоді нічого не їдять. Чому? Самі так хотіли підготувати молодих до першої шлюбної ночі. На столі перед гостями дерев'яні білі або червоні тарілки, ложки, виделок немає, ножі, перед молодими – “одна тарілка, дві ложки, що лежать навхрест, і житня хлібина ціла, обсипана сіллю” [3: 72]. Відсутність виделок на весіллі, як і в поховальній обрядовості, – це символ недоторканості сімейного щастя молодих; ніхто не має права втручатись в їхню долю, лише допомагати, захистити. А коровай, покритий ялиною гілкою, перед молодими – символ багатодітності. В урочистій обстановці староста вирізав верхівку короваю, розрізав надвоє і підносив на тарілці молодим. Короваєм наділялися батько, мати, брати, сестри, родичі молодих. Слідкували, щоб нікого не обминути, бо це був вияв неповаги.

Весільні побажання Крولهвеччини [4: 184] підкреслюють гумор, дотепність, доброзичливе ставлення, турботу за молодят: “Перепиваю пуд проса, щоб наша молода не ходила по морозу боса”, “Даруємо гроші бумажні, щоб ви були люди поважні”, “Даруємо плуга та рала, щоб мали сина генерала”, “Даруємо колодязь із зводом, щоб не ходили за розводом”, “Даруємо ряднину, землі десятину та ще й рушничок для малих діточок”, “Даруємо пару коней і пару волів, щоб землю орали та хліб засівали”, “Даруємо граблі та вила, щоб молода добрий борщ варила”, “Даруємо мішок пуху, щоб невістка не обіжала свекруху”, “Дай, Боже, з роси, з води! Дай, Боже, разом двоє щастя та здоров'я!”

Опис Г.Калиновського – це унікальна праця, що має велике пізнавальне та естетично-виховне значення, вона є цінним етнографічно-фольклорним джерелом для вивчення родинних відносин, історії й культури рідного краю, України. Ознайомлення студентів з цією та іншими дослідницькими розвідками етнографів виховує почуття гордості, відчуття особистого обов'язку щодо збереження набутого досвіду.

Виконуючи аналіз етнографічного тексту, звертаємо увагу на взаємодію всіх мовних рівнів тексту, їх співвідношення з ідейно-тематичним змістом. На конкретному матеріалі майбутні вчителі-словесники пересвідчуються, що семантика слова відіграє вирішальну роль для творення образів, формується потреба, бажання проникнути в сутність змісту твору, виховується уміння висловлювати критичні судження стосовно моральності вчинків героїв тощо.

Робота над етнографічним текстом потребує виконання паралельних культурно-історичних, лінгвостилістичних, історико-лінгвістичних, текстологічних розвідок. Майбутні вчителі розвивають навички асоціативного мислення, фантазування, творчого підходу, опановують закони вживання лексичних, фонетичних, словотворчих, граматичних засобів мови і, отже, навчаються сприймати твір як цілісне явище мистецтва слова. Як наслідок, у студентів-дослідників розвивається “дар слова”, увага до власного слова, висловлювання, адекватного вираження власних думок і почуттів, народжується мовна індивідуальність,

удосконалюється лінгвокультурознавча, лінгводидактична компетенції як складові етнолінгводидактичної культури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боплан Г.Л. Весільні звичаї українців у першій половині XVII ст. //У кн.: Весілля: У 2-х кн.- К.: Наук. думка, 1970.-Т.1.-С.63-67. Примітки і переклад М.Шубравської.
2. Гриша Он. Весілля у Гадяцькому повіті, у Полтавщині //Матеріали до українсько-руської етнології. – 1899.-Т.1.-С.111-156.
3. Калиновський Г. Опис весільних українських простонародних обрядів //У кн.: Весілля: У 2-х кн. – К.: Наук. думка, 1970.-Т.1. – С. 68-74. Примітки і переклад М.Шубравської.
4. Семеног О. М. Етнолінгводидактична культура педагога: практикум: навч. посіб. /Олена Семеног. – К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. – 251 с.
5. Семеног О. М. Мовне родинознавство. Виховний потенціал лінгвокультури рідного краю: навч. посіб. /Олена Семеног. – К.; Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 108 с.

УДК 371.2; 37.013.74

О.А. Бочарова

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ТА ПІДТРИМКА ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ У ГІМНАЗІЇ І ЛІЦЕЇ АКАДЕМІЧНОМУ М. ТОРУНЬ (ПОЛЬЩА)

У статті розглянуто організацію навчання та підтримку обдарованих учнів у Польщі, висвітлено навчально-виховний процес у гімназії та ліцеї академічному для обдарованих дітей при університеті імені Миколи Коперника у м. Торунь.

The articles studies the organization and support of gifted students training in Poland, en lightens educational process at a secondary school and academic lyceum for gifted children affiliated to the Kopernik University in the city of Torun.

Якщо я бачив далі, то лише тому, що стояв на плечах гігантів.

І. Ньютон.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Цитована метафора означає, що завдяки міцним знанням попередніх поколінь наступне може відкривати нові горизонти, висувати ідеї, відстоювати концепції у науці та мистецтві. Важливо лише знати, що вже зроблено у тій чи іншій галузі, щоб залишатися на плечах гігантів.

Це входження ні просте, ні легке. Воно потребує значних зусиль не тільки з боку самої людини, родини, навіть усього оточення, бо завдяки саме цим факторам розвивається, розкривається і зростає особистість. Не кожна особистість може обрати і пройти такий складний життєвий шлях не маючи впевненості у досягненні цілі та жодних гарантій на успіх. І лише праця, наполеглива і важка надає впевненості у перемозі й сил рухатися тільки вперед до завітної мрії. Цитата І. Ньютона стосується саме тих людей, які щедро обдаровані природою – здібних і талановитих, одним словом – обдарованих. О.І. Кульчицька визначає: «Обдарованість – одна з таємниць особистості. Цей термін походить від слова «дар», «даровано», «дано» безкоштовно. Жодне поняття в психології і педагогіці не викликало такого пекучого інтересу, як обдарованість [1: 17]».

Природа обдарованості не тільки не зрозуміла, а й глибоко прихована. Розібратися у цьому явищі важко і самим творчо обдарованим людям: важко логічним шляхом встановити, коли, в який момент виникло пекуче бажання щось зробити, винайти, написати. Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвиненою працьовитістю, глибоким і стійким інтересом до певної діяльності. Н.С. Лейтес доводить, що працьовитість – це найважливіший фактор обдарованості [2: 25]. Всі талановиті діти працюють: зайняті по